

РЕЦЕНЗІЯ

доктора юридичних наук, професора Ковальчука Віталія Богдановича на дисертацію Клим Оксани Юріївни на тему: «Ціннісно-правові константи перехідного правосуддя», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Відомо, що упродовж понад десяти років росія систематично порушує основоположні права українців на тлі розпочатої нею збройної агресії проти України. Міжнародно-правові зобов'язання щодо забезпечення прав населення окупованих територій не виконуються. Водночас загальновідомо й те, що відновлення справедливості та реалізація прав громадян можливі лише за умови з'ясування першопричин конфлікту та викриття вчинених злочинів. Саме для цього необхідно розробити цілісну та ефективну концепцію перехідного правосуддя.

На користь актуальності і своєчасності теми дисертаційного дослідження свідчить також і та обставина, що сьогодні Україна перебуває на шляху інтеграції до Європейського Союзу.

Саме тому дослідження ціннісно-правових констант перехідного правосуддя зумовлює актуальність та своєчасність поданого Клим Оксаною Юріівною дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до положень Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 11 липня 2001 р. № 2623-III, а також із урахуванням стратегічних документів державної політики, зокрема: «Стратегії людського розвитку», затвердженій Указом Президента України від 14 травня 2021 року; стратегічних цілей, що містяться у Розпорядженні Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2022 р. № 1155-р «Про схвалення Стратегії комунікації з питань європейської інтеграції України на період до 2026 року»; Стратегії розвитку системи правосуддя та

конституційного судочинства на 2021–2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 11 червня 2021 р. № 231/2021; Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 р. № 119/2021 та відповідає науковому напряму кафедри теорії права та конституціоналізму «Імплементация європейських стандартів функціонування публічної влади в Україні» (№ державної реєстрації 0124U000285, термін виконання: 2024–2028 рр.).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та їх достовірність, сформульованих у дисертації забезпечено використанням комплексу філософських, загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, а також значного обсягу емпіричного матеріалу.

Положення, які формулює та відстоює авторка роботи, ґрунтуються на останніх досягненнях правової науки. Запропоновані дисертанткою висновки та рекомендації є аргументованими та переконливими, про що свідчить значна кількість джерел (387 найменувань).

Про глибоке та змістовне засвоєння теми дослідження свідчить і те, що матеріал дисертації викладено логічно, послідовно, відповідно до визначено дисертанткою змісту. Структура дисертаційної роботи зумовлена метою і завданнями дослідження, є логічно виправданою та дозволяє досягти послідовності розгляду поставленої проблеми. Дисертація містить анотацію, перелік умовних позначень та скорочень, вступ, три розділи, розподілені на 9 підрозділів, висновки, список використаних джерел та додатки.

У першому розділі подано науковий аналіз стану дослідження проблем перехідного правосуддя, з'ясовано методологічні засади дослідження ціннісно-правових констант перехідного правосуддя,

досліджено терміносферу ціннісно-правових констант перехідного правосуддя.

У другому розділі дисертації розкрито сутнісну природу констатації істини як первинного інструмента перехідного правосуддя, проаналізовано функціональне призначення відповідальності у механізмі перехідного правосуддя, визначено роль відшкодування шкоди (репарацій) у процесі відновлення справедливості, а також охарактеризовано інституційні реформи як одну із ціннісно-правових констант перехідного правосуддя.

У третьому розділі дисертації розглянуто питання перехідного правосуддя у контексті нових викликів, виокремлено міжнародні стандарти правосуддя перехідного періоду, здійснено моніторинг ціннісно-правових констант механізму перехідного правосуддя в Україні та визначено шляхи подолання небезпек у ньому.

Обсяг дисертації О.Ю. Клим відповідає встановленим вимогам.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукова новизна полягає у тому, що рецензована дисертація є одним із перших в українській юридичній науці комплексним монографічним дослідженням, що присвячене реформуванню системи правосуддя через імплементацію його онтологічних ціннісно-правових констант у судочинство перехідного періоду.

На підставі аналізу широкого спектру наукових джерел дисертанткою сформульовано авторську дефініцію категорії «ціннісно-правові константи перехідного правосуддя» – це комплекс цінностей та інструментів, які відображають правові інтереси усіх учасників процесу, насамперед жертв збройного конфлікту або зміни політичного режиму, і сприяють досягненню мети та завдань перехідного правосуддя (с. 84 дисертації).

Основними цінностями перехідного правосуддя дисертантка визначає різні факти, матеріальні чи нематеріальні явища (ідеї, ідеали, матеріальні об'єкти, людські вчинки тощо), які слугують основою для нормотворчості та правореалізації, і визначають його мету та завдання. Серед базових інструментів перехідного правосуддя О.Ю. Клим вирізняє: констатацію істини; відповідальність; відшкодування шкоди (репарації); інституційні реформи (с. 88 дисертації).

Заслуговує на увагу визначення констатації істини як первинного інструмента перехідного правосуддя, що передбачає утвердження правди шляхом забезпечення надання інформації про причини і наслідки конфлікту, об'єктивної та неупередженої документальної реконструкції подій, формування і надання доступу до національного архіву, розслідування щодо осіб, які зникли та пропали безвісти, відновлення історичної правди тощо (с. 102 дисертації).

У контексті дослідження питань, що становили проблематику дисертації, здобувачка цілком слушно зауважує, що міжнародні стандарти перехідного правосуддя у ціннісно-правовому вимірі переважно реалізуються в основних цінностях перехідного правосуддя, а також принципах, рекомендаціях, правилах, що закріплені в міжнародних актах і документах, необхідних для ефективності правосуддя перехідного періоду (с. 179 дисертації).

На особливу увагу заслуговує здійснений дисертанткою ґрунтовний аналіз застосування ціннісно-правових констант механізму перехідного правосуддя в Україні (с. 179-193 дисертації).

Варто позитивно відзначити підхід авторки до формулювання положення, що стосуються його удосконалення. Авторка обґрунтовано доходить висновку щодо актуальності формування та ухвалення якісно оновленої Національної стратегії перехідного правосуддя, яка має окреслити ключові ціннісно-правові орієнтири для реалізації правосуддя в умовах перехідного періоду в Україні, а також містити

комплексний план дій щодо її практичного впровадження. (с. 193 дисертації).

У дисертації сформульовано й чимало інших важливих положень, висновків і рекомендацій. Положення, винесені на захист, сформульовані та обґрунтовані авторкою особисто. Використання наукових здобутків інших авторів супроводжується посиланнями на відповідні джерела.

Значення роботи для науки і практики та шляхи використання результатів дослідження полягають у тому, що вони можуть бути використані:

– у правотворчості – результати дослідження можуть слугувати теоретичною основою для вдосконалення законодавства у сфері функціонування судової системи в умовах перехідного періоду, зокрема при формуванні спеціальних процедур правосуддя для окупованих територій, врегулюванні статусу суддів та судових інституцій на звільнених територіях, адаптації процесуальних норм до постконфліктного контексту, а також для розробки положень щодо відновлення довіри до судової влади шляхом забезпечення прозорості, підзвітності та легітимності судових рішень у перехідний період;

– у науково-дослідницькій сфері – результати дослідження становлять концептуальну основу для подальшого осмислення та системного аналізу ціннісно-правових констант перехідного правосуддя з урахуванням українського соціокультурного контексту, викликів збройного конфлікту та перспектив демократичного відновлення держави;

– у правозастосуванні – для розробки та впровадження практичних механізмів реалізації ціннісно-правових констант правосуддя перехідного періоду в Україні – таких як справедливість, відповідальність через адаптацію судової та адміністративної практики до умов постконфліктного відновлення, застосування гнучких

процедур, врахування контекстуальних особливостей територій, що зазнали окупації чи бойових дій, а також забезпечення належного тлумачення норм права у світлі принципів гуманізму, пропорційності й недискримінації;

– *освітній діяльності* – слугує теоретичним та ілюстративним матеріалом при розробці комплексів навчальних дисциплін, підготовці підручників, посібників, проведенні лекцій та семінарів з таких навчальних дисциплін: «Теорія та філософія права»; «Правова глобалістика»; «Міжнародний захист прав людини»; «Захист прав людини: практика Європейського суду з прав людини» тощо.

Повнота викладу наукових положень в опублікованих працях. За тематикою дисертаційної роботи у фахових наукових виданнях України опубліковано 4 наукові статті. Матеріали дисертації апробовані й підтверджені 5 тезами, опублікованими за результатами наукових та науково-практичних конференцій.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Відзначаючи високий рівень дисертаційного дослідження, варто зазначити, що в ньому містяться спірні чи не зовсім обґрунтовані положення, які можуть стати підґрунтям наукової дискусії і напрямами подальшої розробки означеної проблеми. Зокрема:

1. У процесі прилюдного захисту доцільно надати додаткове обґрунтування вибору системного підходу в межах методологічного інструментарію дослідження, акцентуючи на його релевантності для комплексного аналізу перехідного правосуддя як багатовимірного, динамічного та взаємопов'язаного соціально-правового феномену. Адже саме системний підхід дозволяє охопити не лише структурні елементи цього явища, але й простежити логіку їхньої взаємодії в умовах трансформаційних процесів у державі.

2. На с. 75 дисертаційного дослідження здобувачка акцентує на необхідності усвідомлення специфіки складових елементів перехідного

правосуддя, які відзначаються складністю прогнозування та варіативністю напрямів свого розвитку. Вважаємо, що це твердження потребує детальнішого обґрунтування при публічному захисті.

3. На с. 180, аналізуючи реалізацію ціннісно-правових засад механізму перехідного правосуддя в Україні, авторка справедливо констатує, що національна модель цього правового інституту наразі залишається на етапі становлення. У зв'язку з цим, під час публічного захисту було б доцільно почути конкретизовані пропозиції дисертантки щодо вдосконалення чинної нормативно-правової бази, які могли б стати підґрунтям для подальшого розвитку системи правосуддя в Україні в умовах постконфліктної трансформації.

Вказані зауваження зумовлені складністю теми, обраної дисертанткою і не впливають на загальну позитивну оцінку виконаної Клим Оксаною Юріївною дисертації.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам. Дисертаційна робота Клим Оксани Юріївни на тему «Ціннісно-правові константи перехідного правосуддя» є завершеною комплексною кваліфікаційною працею, в якій отримано нові обґрунтовані результати. Вона відповідає вимогам, які пред'являються до дисертаційних досліджень. Положення та висновки роботи дисертантка отримала особисто, їм притаманна наукова новизна та практична значущість, обґрунтованість й достовірність.

Дисертація Клим Оксани Юріївни на тему «Ціннісно-правові константи перехідного правосуддя» за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значущістю отриманих результатів відповідає спеціальності 081 Право, Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи

про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, іншим нормативним вимогам, а її авторка – Клим Оксана Юріївна, на підставі публічного захисту, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент –

завідувач кафедри теорії права та конституціоналізму

Навчально-наукового інституту права,

психології та інноваційної освіти

Національного університету

«Львівська політехніка»,

доктор юридичних наук, професор

Віталій КОВАЛЬЧУК

Підпис засвідчую:

Вчений секретар

Національного університету

«Львівська політехніка»

Роман БРИЛИНСЬКИЙ

